

Paweł Perzyna

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi

Błażej Stolarski 1880–1939. Biografia polityka i działacza społeczno-gospodarczego

Błażej Stolarski należy do kręgu tych działaczy chłopskich, których losy i dokonania zostały z jednej strony zapomniane, a z drugiej nie były nigdy w pełni odtworzone¹. Po części taki stan rzeczy wynika z postawy samego bohatera dysertacji. W biografii politycznej rolnika ze Sługocic istniał bowiem moment, w którym, formalnie rzecz biorąc, skupił w swoim ręku najbardziej kluczowe stanowiska w PSL „Wyzwolenie” i gdyby był większą indywidualnością polityczną, mógłby wyrzucić piętno na taktykę i strategię stronnictwa, podobne do tego, jakie pozostawił Wincenty Witos w PSL „Piast”. Tak się jednak nie stało, gdyż Stolarski – jak postanowił udowodnić autor rozprawy – był przede wszystkim wybitnym działaczem społeczno-gospodarczym, a nie indywidualnością polityczną, należał do grona zdyscyplinowanych członków stronnictw, w których działał i nie miał cech typowych dla wodza, przywódcy.

Podstawowym celem pracy stało się w tej sytuacji przypomnienie i uzupełnienie informacji o rolniku ze Sługocic, umieszczenie ich w szerszym kontekście historycznym na tle ówczesnych zawirowań politycznych i złożonej sytuacji społeczno-gospodarczej, sprostowanie nieścisłości dotyczących wielu aspektów jego działalności, dokonanie analizy publicystyki i ideowych wyborów Stolarskiego, a także ukazanie niezbadanej wcześniej sfery życia rodzinnego, podstaw ekonomicznych jego gospodarstwa rolnego oraz lokalnych osiągnięć zarówno na niwie samorządowej, jak i w zakresie inicjowania i prowadzenia wielu przedsięwzięć społeczno-gospodarczych.

W postępowaniu badawczym zastosowano metodę indukcyjną i dedukcyjną. Pierwsza z nich została wykorzystana w trakcie wyjaśniania przyczyn rozwoju kariery politycznej oraz wizerunku wzorowego rolnika i działacza społeczno-gospodarczego. Druga – w momencie przybliżania zewnętrznych przyczyn awansu cywilizacyjnego Stolarskiego i warstwy społecznej, którą reprezentował.

¹ Prezentowana biografia została przygotowana w Katedrze Historii Polski Najnowszej Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Kazimierza Badziaka. Recenzowali ją: prof. nadzw. dr hab. Andrzej Lech (Uniwersytet Łódzki) i prof. nadzw. dr hab. Piotr A. Tusiński (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie). Publiczna obrona rozprawy odbyła się 18 XI 2014 r. w IH UŁ.

W znacznej części pracy udało się wdrożyć również metodę bezpośredniego ustalania faktów na podstawie informacji źródłowych.

Bohater rozprawy urodził się 20 lutego 1880 r. w Ciebłowicach w skromnej włościańskiej rodzinie. Jako dwudziestoletni młodzieniec poślubił Mariannę Baran i z tego związku narodziło się dziesięcioro dzieci, z których przeżyło siedmioro. W 1904 r. Stolarski przeniósł się wraz z rodziną do Sługocic, powstałych na rozparcelowanych gruntach folwarku Wykno. Przez kolejnych 35 lat Błażej Stolarski przebył długą, wyboistą drogę do szczytów i honorów, które go w życiu spotkały. W jego przypadku nie miały bowiem miejsca ułatwienia w rozwoju kariery społeczno-politycznej w postaci np. koneksji rodzinnych lub wsparcia możnych mocodawców. Do wszystkiego gospodarz ze Sługocic doszedł sam. Co więcej, cierpiał jako człowiek, działacz i polityk, na wiele braków. Nie posiadał wykształcenia, był samoukiem, nie miał charyzmy Witosy, a jego awanse wynikały często ze splotu szczęśliwych i przełomowych dla Polski okoliczności zewnętrznych oraz walk frakcyjnych wewnątrz organizacji i partii. Jego siłą była nie tyle rozpoznawalność, profetyzm, instynkt polityczny, ale umiarkowane sądy, brak wygórowanych ambicji oraz stopniowe budowanie poprzez wieś, gminę i powiat wpływów lokalnych.

Okres powojennej Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie sprzyjały poszerzonej refleksji nad losami przedwojennego posła i ministra rolnictwa. Stolarski, polityk w końcu lewicowy, nie trafił na sztandary ludowców i nie był przesadnie zauważany na kartach syntez dziejów ruchu chłopskiego z uwagi na aktywność w Obozie Zjednoczenia Narodowego oraz piastowanie funkcji wicemarszałka Senatu ostatniej kadencji parlamentu II Rzeczypospolitej. Taką wolę traktowano bowiem jako zdradę ruchu ludowego. Pomimo tych zastrzeżeń pierwszy szkic biograficzny zadedykował przywódcy PSL „Wyzwolenie” Stanisław Giza². Stał się on również jednym z bohaterów prac Tadeusza Kisielewskiego poświęconych zbiorowej charakterystyce polityczno-socjologicznej działaczy ruchu ludowego³.

Gospodarz ze Sługocic został obiektem bardziej wnikliwych badań naukowych dopiero po 1989 r. W 1998 r. ukazała się praca autorstwa Antoniego Mieczkowskiego, będąca, jak zauważył jej recenzent, próbą łączenia z jednej strony elementów tradycyjnej biografii, z drugiej zaś analizy politologicznej poglądów Błażeja Stolarskiego⁴. Nie wyczerpała ona jednak wielu podstawo-

² S. Giza, Błażej Stolarski 1880–1939, [w:] Przywódcy ruchu ludowego. Szkice biograficzne, red. A. Więzikowa, Warszawa 1968, s. 312–324.

³ T. Kisielewski, Heroizm i kompromis. Portret zbiorowy działaczy ludowych, cz. II, Warszawa 1979, ss. 412; idem, Rodowód społeczno-kulturowy i ideowo-polityczny działaczy ludowych pochodzenia chłopskiego zaboru rosyjskiego, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” („RDRL”) 1975, nr 17, s. 40–58.

⁴ A. Mieczkowski, *Błażej Stolarski 1880–1939. Życie – działalność – poglądy*, Lublin 1998, ss. 175; E. Kirwiol, [rec.] A. Mieczkowski, *Błażej Stolarski 1880–1939. Życie. Działalność*.

wych kwestii związanych z życiem rodzinnym i działalnością publiczną gospodarza ze Sługocic. Mieczkowski poświęcił poglądom gospodarczym i działalności Stolarskiego również trzy odrębne artykuły i biogram w Polskim Słowniku Biograficznym⁵.

Oprócz prac wspomnianego autora artykuł biograficzny dotyczący gospodarza ze Sługocic opublikował Janusz Socha⁶. Stał się on też jedną z postaci szkicu Andrzeja Lecha, prezentującego cechy mentalne działaczy ruchu ludowego⁷. Tematyką aktywności społeczno-politycznej Błażeja Stolarskiego w okresie I wojny światowej zajął się z kolei w kilku artykułach Paweł Perzyna⁸.

Syntetycznie ujęte dane o najważniejszych wydarzeniach z życia i działalności Stolarskiego zawierają biogramy opublikowane w czasopismach i wydawnictwach encyklopedycznych⁹. Artykuły i opracowania odnoszące się do bohate-

Poglądy, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1998, ss. 175, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2000, sectio K, politologia, vol. 7, s. 126.

⁵ A. Mieczkowski, Błażej Stolarski (1880–1939) – portret działacza ludowego, [w:] Pokolenia i portrety: wzór osobowy ludowca w XX w., red. A. Wójcik, W. Paruch, Lublin 2000, s. 219–227; idem, *Refleksje Błażeja Stolarskiego nad modelem gospodarczym Polski*, [w:] *W kręgu historii i politologii*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Dąbrowskiemu, red. K. Dziubka, B. Rogowska, C. Lewandowski, J. Tomaszewski, Wrocław 2002, s. 175–185; idem, Błażej Stolarski (1880–1939), *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa-Kraków 2006–2007, s. 65–68; idem, Błażej Stolarski (1880–1939) – portret działacza ludowego, [w:] *Idee – państwo – ludowcy*. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin profesora Jana Jachymka, red. E. Maj, S. Michałowski, A. Wójcik, Lublin 2009, s. 219–227.

⁶ J. Socha, Błażej Stolarski (1880–1939). Szkic do biografii, [w:] *Z dziejów ruchu ludowego w regionie łódzkim*, red. W. Piątkowski, Warszawa 1992, s. 123–142.

⁷ A. Lech, Szkic do portretu zbiorowego działaczy chłopskich II Rzeczypospolitej, „Zeszyty Wiejskie” („ZW”) 2002, t. 4, s. 30–33).

⁸ P. Perzyna, Działalność polityczna i społeczna Błażeja Stolarskiego w okresie I wojny światowej. Przyczynek do dziejów awansu społecznego chłopów, [w:] *Chłopi a Państwo*. Materiały z konferencji naukowej (12–13 czerwiec 1995 r.), red. J. Janczak, Łódź 1996, s. 177–185; idem, Błażej Stolarski. Droga do awansu cywilizacyjnego chłopca polskiego w latach 1900–1918, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis” 1997, Folia Historica 60, s. 3–24; idem, Udział chłopca piotrkowskiego w pracach Tymczasowej Rady Stanu. Przyczynek do działalności politycznej Błażeja Stolarskiego w okresie I wojny światowej, „Biblioteka Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim” 1999, z. 2, s. 29–42.

⁹ S. Giza, Ponad sławę i karierę, „Tygodnik Kulturalny”, nr 43, 27 X 1985, s. 11; *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*. Makieta, Warszawa 1989, s. 376–377; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. nauk. J. Majchrowski, t. 1, Warszawa 1994, s. 70; M. Czajka, M. Kamler, W. Sienkiewicz, *Leksykon historii Polski*, Warszawa 1995, s. 717; H. Brodowska-Kubicz, *Chłopi przywódcy w zaborze rosyjskim na przełomie XIX i XX w.*, „ZW” 2002, t. 4 s. 11–12; J. Socha, *Słownik biograficzny działaczy Centralnego Towarzystwa Rolniczego 1907–1929*, Łódź 2003, s. 115–117; R. Okraska, *Plugiem i piórem*, (tekst opublikowany pierwotnie w: „Obywatel”, nr 2 (34), 2007), <http://nowyobywatel.pl/2012/04/13/plugiem-i-piorem/>.

ra rozprawy, oparte głównie na dostępnej literaturze, publikacjach gospodarza ze Sługocic oraz dokumentach znajdujących się w posiadaniu jego rodziny, popełnił także: syn Stolarskiego – Franciszek¹⁰ oraz wnuk Zbigniew¹¹.

W przygotowaniu biografii gospodarza ze Sługocic pomocna okazała się baza źródłowa, której główny zrąb nie uległ znacznemu rozproszeniu. Trzeba z uznaniem podkreślić, że Błażej Stolarski zadbał o zachowanie świadectw swojej działalności. Z perspektywy akt utraconych w okresie II wojny światowej tym bardziej należy docenić jego przezorność i pracowitość. W przeciwieństwie do wielu wykształconych kolegów działaczy, którzy byli zbyt leniwi lub nie posiadali świadomości historycznego znaczenia dokumentów, gospodarz ze Sługocic intencjonalnie kopiował oraz gromadził setki stron swojej korespondencji prywatnej i urzędowej, artykułów. Część z tych materiałów posłużyła Stolarskiemu jako materiał źródłowy do opracowania kolejnych publikacji. Należy jedynie żałować, że nie zostały wydane przygotowywane przez niego pamiętniki, które niewątpliwie uporządkowałyby kwestie podlegające błędnym interpretacjom dotychczasowych biografów, piszących np. o jego przynależności do Polskiego Związku Ludowego, środowiska „Zarania”, czy BBWR. Spadkobiercy gospodarza ze Sługocic dokonali niepotrzebnego i sztucznego podziału zachowanej po nim spuścizny rękopiśmiennej i przekazali ją do trzech instytucji. Największa część trafiła do Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, kolejna znalazła się w Dziale Zbiorów Specjalnych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Łodzi, a najmniejszy fragment jest dostępny w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Poruszanie się po tych zbiorach wymagało podejścia analitycznego w celu powiązania pewnych danych w fakty i sprawy oraz przyswojenia wiedzy o strukturze całej spuścizny gospodarza ze Sługocic.

Sporo wiadomości na temat aktywności społeczno-politycznej i gospodarczej przywódcy PSL „Wyzwolenie” ze Sługocic przyniosły kwerendy w zespołach i zbiorach akt przechowywanych w: Archiwum Akt Nowych (m.in. *Tymczasowa Rada Stanu, Centralne Towarzystwo Rolnicze i inne organizacje rolnicze, Prezydium Rady Ministrów, Centralny Komitet Narodowy, Centrala Obozu Zjednoczenia Narodowego, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*), Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim (m.in. *Akta Gminy Będków, Rada Powiatowa i Wydział Powiatowy w Brzezi-*

¹⁰ F. Stolarski, *Z życia dziecka wiejskiego (Dzieciństwo i młodość Błażeja Stolarskiego – działacza ludowego)*, Warszawa 1963, AZHRL, sygn. P-78A; idem, *Towarzystwo „Uczelnia Polska” im. Kościuszki w Będkowie*, „RDRL” 1972, nr 14, s. 336–343; idem, *Wspomnienia o Błażeju Stolarskim*, opracowanie podpisane 22 II 1988 r., s. 1 (maszynopis w posiadaniu Zarządu Gminnego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Będkowie).

¹¹ Z. Stolarski, *Historia rodu Stolarskich 1846–2007*, Będków 2007 (maszynopis w posiadaniu Z. Stolarskiego); idem, *Studium działalności Błażeja Stolarskiego*, t. I–IV (rękopis opracowania w posiadaniu Z. Stolarskiego).

nach), Archiwum Państwowym w Łodzi (m.in. *Rząd Gubernialny Piotrkowski, Urząd Wojewódzki Łódzki, Zbiór druków i pism ulotnych*), Archiwum Państwowym w Krakowie (*Naczelny Komitet Narodowy*), Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego Naczelnego Komitetu Wykonawczego Polskiego Stronnictwa Ludowego (*Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”, Stronnictwo Ludowe*, zbiory wspomnień działaczy i opracowań dotyczących ruchu ludowego), Archiwum Polskiej Akademii Nauk (m.in. *materiały Artura Śliwińskiego, Heleny Brodowskiej-Kubicz*).

Wartościowym dopełnieniem bazy archiwalnej, umożliwiającym uzupełnienie faktografii i analizę poglądów Błażeja Stolarskiego okazała się prasa, a wśród 27 poddanych kwerendzie tytułów szczególnie: „Zorza”, „Gazeta Świąteczna”, „Lud Polski”, „Poradnik Kółek i Stowarzyszeń Rolniczych”, „Wyzwolenie”, „Życie Rolnicze”. Ukazanie pełni politycznej aktywności oraz tła wydarzeń parlamentarnych, w których uczestniczył gospodarz ze Sługocic, nie byłoby możliwe bez przeprowadzenia poszukiwań w sprawozdaniach stenograficznych z posiedzeń Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, dziennikach ustaw, zbiorach druków sejmowych i interpelacji dostępnych w bazie Biblioteki Sejmowej „Parlamentaria z okresu II RP”. Cennym źródłem informacji okazały się również drukowane pamiętniki i wspomnienia (m.in. Aleksandra Bogusławskiego, Ignacego Daszyńskiego, Macieja Rataja, Stanisława Thugutta i Wincentego Witos) oraz wydawnictwa źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego¹².

Istotnych informacji o rozwoju i potencjale gospodarstwa Błażeja Stolarskiego dostarczyły z kolei rozprawa doktorska syna Franciszka, będąca monografią gospodarczą zagrody¹³ oraz artykuły na jej temat publikowane na łamach czasopism społeczno-gospodarczych. W kontekście omawiania tej sfery działalności gospodarza ze Sługocic uwzględniono m.in. fakt, że nawet w okresie PRL był zaliczany przez prof. SGGW Antoniego Żabko-Potopowicza do grona osób zasłużonych dla budowania zrębów nowoczesnego rolnictwa polskiego w XX w.¹⁴ Wiele szczegółów z pogranicza ekonomiki rolnej, etnografii, socjologii i oświaty wiejskiej dotyczących rodzinnej wsi bohatera biografii dostarczyła jego publikacja: *Sługocice. Obraz życia i pracy jednej wioski*. O poglądach, ideach i wyznawanych przez Stolarskiego wartościach wiele wiadomości udało się

¹² *Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, t. I (1864–1918), oprac. K. Dunin-Wąsowicz, S. Kowalczyk, J. Molenda, W. Stankiewicz, Warszawa 1966; *ibidem*, t. II (1918–1931), oprac. S. Giza, S. Lato, Warszawa 1967; *ibidem*, t. III (1931–1939), oprac. J. Borkowski, S. Lato, Warszawa 1967.

¹³ F. Stolarski, *Monografia gospodarcza gospodarstwa rodzinnego prowadzącego rachunkowość rolną od 1909 r.*, Warszawa 1966 (maszynopis rozprawy doktorskiej w Bibliotece SGGW w Warszawie).

¹⁴ Sylwetka Stolarskiego został omówiona w dziale dotyczącym gospodarki Polski międzywojennej, w gronie rolników praktyków. Obok niego znaleźli się w nim jedynie Szczepan Ciekot i Tomasz Skorupka. A. Żabko-Potopowicz, *Pionierzy postępu w rolnictwie polskim*, Warszawa 1977, s. 264–267.

pozyskać z jego samodzielnych publikacji, głównie wydanych w formie broszur (*Chłop a reformy rolne*, Warszawa 1919; *Drobniku rolniku rozważ to sobie*, Warszawa 1922; *Niedzielną pogawędkę sąsiedzka o wyborach do Sejmu i Senatu*, Warszawa 1922; *O czystość wyborów*, Warszawa 1923; *Drogi usprawnienia organizacji i podniesienia wydajności gospodarstw wiejskich*, Warszawa 1924; *Drobnicy rolnicy a państwo polskie*, Warszawa 1928).

W rozprawie, podzielonej na pięć rozdziałów, przyjęto układ chronologiczno-problemowy. Rozdziały obrazują czasowe następstwo wydarzeń, ważne i dające się logicznie rozdzielić etapy w życiu Błażeja Stolarskiego. Podrozdziały odzwierciedlają z kolei szerokie spektrum zagadnień wynikających z dynamicznego rozwoju zainteresowań i aktywności bohatera rozprawy. Z uwagi na potrzebę zaprezentowania w nich poszczególnych problemów w zwartych blokach tematycznych celowo odstępowano w pewnych sytuacjach od zachowania ciągów chronologicznych zdarzeń.

W pierwszym rozdziale przedstawiono krąg rodzinny gospodarza ze Sługocic, w którym dorastał i który następnie tworzył jak głowa rodziny, a także rozwój gospodarstwa wiejskiego do 1914 r. Omówiono w nim również etapy tworzenia w środowisku lokalnym wizerunku działacza społecznego, wzorowego gospodarza i inicjatora miejscowych przedsięwzięć gospodarczych. To w właśnie w tym okresie uwidoczniły się wyjątkowa osobowość i bogata wiedza zawodowa Stolarskiego. Pasja samokształcenia, rozwinięta przez udział w ruchu kółek rolniczych i organizowane przez Wydział Kółek Rolniczych CTR w Warszawie pokazy, konkursy i wycieczki rolnicze oraz stosowanie nowych metod uprawy i nawożenia ziemi, hodowli bydła oraz organizacji pracy w zagrodzie przyniosły gospodarzowi ze Sługocic status przodującego rolnika nie tylko w rodzinnej wsi, ale i okolicy.

Umiejętność społecznego współdziałania Błażeja Stolarskiego oraz zdobyta pozycja inicjatora życia gospodarczego i społecznego, pioniera i współzałożyciela miejscowych organizacji wiejskich, laury zdobyte w konkursach i na wystawach, sprawiły również, że jego gospodarstwo nie stało się typową zagrodą rodzinną i w stosunkowo krótkim czasie poza standardową działalnością produkcyjną przejęło funkcję ośrodka postępu rolniczego. Pozycję gospodarza ze Sługocic w środowisku lokalnym oraz wśród innych działaczy rolniczych przed I wojną światową wzmacniała dodatkowo jego aktywność publicystyczna, wyrażająca się formie artykułów, korespondencji i fachowych porad gospodarczych publikowanych na łamach „Gazety Świątecznej”, „Chłopa Polskiego”, „Ludu Polskiego” i „Zorzy”.

Kolejną część dysertacji poświęcono zaprezentowaniu działalności polityczno-społecznej Błażeja Stolarskiego w okresie I wojny światowej. Poszerzeniu ulega w tym czasie skala jego zainteresowań społeczno-oświatowych. Z uczestnika, a następnie prelegenta i wykładowcy kursów rolniczych, działacza lokalnego wspierającego budowę szkół, stał się założycielem szkoły elementar-

nej w Sługolicach oraz współinicjatorem powstania progimnazjum w Będkowie. Stolarski zaangażował się również w tworzenie na terenie wsi bibliotek i czytelní w ramach Towarzystwa Oświatowego „Wiedza”, a następnie Polskiej Macierzy Szkolnej w Brzezínach. W tej sytuacji wyrazem uznania dla aktywności społecznej gospodarza ze Sługolic stał się najpierw jego wybór na prezesa Miejscowej Rady Opiekuńczej w Będkowie, a następnie mianowanie na członka Sejmiku Powiatowego w Łodzi, reprezentowanie go na zjazdach delegatów sejmików w Warszawie, a także objęcie funkcji przewodniczącego Rady Gminy w Będkowie.

Dla zgłębienia przyszłych dokonań i awansów gospodarza ze Sługolic szczególnie istotne okazało się zrozumienie przyczyn rozwoju jego kariery w partiach politycznych i organizacjach gospodarczo-rolniczych. Początki aktywności politycznej Błażeja Stolarskiego wiązały się z szeroko pojętym ruchem narodowym, z którym zetknął się najprawdopodobniej początkowo przez oświatę, a następnie przez działalność społeczno-gospodarczą. W 1912 r. wstąpił do NZCh, a trzy lata później wszedł w skład Zarządu Głównego powołanego w wyniku secesji w tym ugrupowaniu Związku Ludu Polskiego. W tym czasie został również zaprzysiężonym członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej. Dalszą karierę gospodarz związał z powołanym w grudniu 1915 r. Polskim Stronnictwem Ludowym. Najpierw w lutym 1917 r. wszedł w skład kierownictwa, a trzy miesiące później objął, po Tomaszu Nocznickim, stanowisko prezesa stronnictwa. Z jego ramienia znalazł się w Centralnym Komitecie Narodowym, a następnie objął funkcję członka Tymczasowej Rady Stanu, tym samym awansując do rangi polityka ogólnokrajowego formatu. Z racji swego stanowiska w PSL Stolarski wszedł do Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej pod przewodnictwem Ignacego Daszyńskiego, utworzonego w nocy z 6 na 7 listopada 1918 r. w Lublinie i został sygnatariuszem jego odezwy programowej.

Od momentu powstania PSL „Wyzwolenie” ostoją jego wpływów politycznych w środowisku wiejskim były kółka rolnicze i rolnicze stowarzyszenia spółdzielcze. Miarą osiągniętego przez Stolarskiego przed I wojną światową sukcesu w sferze działalności społeczno-rolniczej było powierzenie mu stanowiska patrona obwodu będzowskiego w Wydziale Kótek Rolniczych OTR w Piotrkowie, a następnie od 1913 r. płatnej funkcji zastępcy instruktora okręgu. Trzy lata później gospodarz ze Sługolic został dokooptowany do grona członków Zarządu Centralnego Wydziału Kótek Rolniczych. W 1917 r. stał się w tym gremium jednym z przywódców grupy działaczy domagających się wyodrębnienia kótek rolniczych w samodzielną organizację. Doprowadziła ona rok później do powołania autonomicznego Związku Kótek Rolniczych w ramach Centralnego Towarzystwa Rolniczego, a Stolarskiego do objęcia funkcji jednego z jego wiceprzewodniczących.

W trzecim rozdziale przedmiotem analizy stały się pierwsze cztery lata niepodległej Rzeczypospolitej, które w działalności Błażeja Stolarskiego zdomino-

wała wielka polityka w Sejmie i stronnictwie. Kariera polityczna gospodarza ze Sługolic osiągnęła w tym czasie apogeum, a jej wyznacznikami stały się: objęcie teki ministra rolnictwa w rządzie Jędrzeja Moraczewskiego, zdobycie mandatu posła do Sejmu Ustawodawczego oraz przewodniczenie klubowi parlamentarnemu swojej partii. Niewątpliwie wkroczył on u progu niepodległości do kręgu elity politycznej i władzy Rzeczypospolitej Polskiej. Połączenie funkcji prezesa PSL „Wyzwolenie” i jego frakcji poselskiej stanowiło doskonały pretekst do osiągnięcia wpływów w państwie na miarę Wincentego Witosa. Stolarski nie posiadał jednak cech przywódczych i charyzmy swego konkurenta, a jego osobowość polityczna predestynowała go bardziej do roli lidera powiatowego niż ogólnopolskiego. Z trzech najważniejszych zagadnień będących przedmiotem obrad Sejmu Ustawodawczego: konstytucji, kształtowania granic państwa i reformy rolnej, gospodarz ze Sługolic wybrał i skupił uwagę w pracy poselskiej i debacie publicystycznej jedynie na ostatnim z nich. Jednocześnie prezes PSL „Wyzwolenie” umocnił swoje wpływy w Centralnym ZKR, który w marcu 1920 r. usamodzielniał się wobec CTR. Gospodarz ze Sługolic ponownie został wybrany wiceprezesem Związku i funkcję tę pełnił przez dziewięć kolejnych lat.

Działalność Błażeja Stolarskiego w okresie 1918–1922 nie wyzwoliła się jednak całkowicie z lokalnych uwarunkowań. Sprawowanie funkcji wójta w gminie, członka brzezińskiego Sejmiku i Wydziału Powiatowego, spotkania z wyborcami, interpelacje poselskie w kwestiach dotyczących jego najbliższej okolicy wskazywały, że gospodarz ze Sługolic budował swoje wpływy polityczne na najbliższe lata. Z drugiej strony znajdowanie czasu na zagadnienia związane z funkcjonowaniem Szkoły w Sługolicach i rozwojem oświaty na terenie będkowskiej gminy sugerują, że jego przywiązanie do lokalnych spraw nie nosiło cech koniunkturalizmu. Rzeczywistość okazała się jednak bardziej złożona. Stolarski nie zdobył w następnych wyborach mandatu w swoim okręgu wyborczym. Aktywne uczestniczenie w wydarzeniach krajowych, powiatowych i gminnych powodowało, że gospodarz ze Sługolic nie był w stanie kontrolować do końca sytuacji na żadnym z tych terytoriów.

Następna, czwarta część pracy przyniosła szczegółowe wyjaśnienia przyczyn porażek politycznych, upadku prestiżu Stolarskiego jako działacza społecznego oraz kłopotów ekonomicznych jego gospodarstwa. Badania objęły kwestie związane z odsuwaniem gospodarza ze Sługolic na boczny tor wydarzeń rozgrywających się w Sejmie i stronnictwie oraz dotyczące słabości i upadku ogólnopolskich organizacji rolniczych, z którymi związał się ideowo Błażej Stolarski. Dla zrozumienia późniejszych jego decyzji politycznych szczególnie istotne okazało się przybliżenie sytuacji materialnej rodziny popadającej w spiralę zadłużenia, spotęgowanego wybuchem kryzysu gospodarczego.

W wyborach parlamentarnych zarówno w 1922 r., jak i w 1928 r. Błażej Stolarski przegrał w swoim okręgu wyborczym i mandat posła otrzymał z listy państwowej. O ile w trakcie I kadencji Sejmu pełnił jeszcze istotne funkcje

w partii (m.in. wiceprezesa Zarządu Głównego w 1923 r.) i klubie parlamentarnym (od marca 1925 r. prezesa), to już w okresie II kadencji musiał zadowolić się funkcją członka ZG i sekretarza frakcji poselskiej PSL „Wyzwolenie”. W okresie powstania i funkcjonowania Centrolewu gospodarz ze Sługocic nie wykazywał większej aktywności, a efektem takiego stanu rzeczy była jego porażka w wyborach parlamentarnych 1930 r. i utrata mandatu parlamentarzysty na dwie kadencje.

Niepowodzenia polityczne bohatera rozprawy szybko znalazły przełożenie na grunt społeczny. Ponowna unifikacja CZKR z CTR w ramach Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w 1929 r. wypchnęła go do przewodzenia Komitetowi Obrony Samodzielności Kółek Rolniczych, a następnie Związkowi Zawodowemu Rolników, który nie rozwinął szerszej działalności. Przywództwo w ZZR szybko zresztą przechwycił ówczesny lider PSL „Wyzwolenie”, Maksymilian Malinowski, a gospodarzowi ze Sługocic pozostała pozycja drugiego lidera.

Zmianie uległo również ekonomiczne położenie liczącej 12,34 ha ziemi zagrody Stolarskiego, która do 1924 r. nie posiadała żadnych zadłużeń. W następnym roku, w ramach parcelacji majątku Będków, jej właściciel kupił dla dorastających dzieci 10,66 ha gruntów. Z racji tego zakupu oraz klęsk nieurodzaju wywołanych intensywnymi opadami deszczów w latach 1926–1928 po raz pierwszy popadł w zadłużenie. Dodatkowo w 1928 r. gospodarz ze Sługocic kupił maszyny rolnicze oraz stał się organizatorem i prezesem Spółki Wodnej obejmującej zasięgiem działania jego i kilka sąsiednich wsi. W następnym roku Stolarski przeprowadził meliorację swoich pól i na ten cel uzyskał kolejne pożyczki w PBR. Opisanym działaniom towarzyszył długotrwały kryzys gospodarczy w latach 1928–1935/36, objawiający się kilkudziesięcioprocentowym spadkiem cen rolnych, co skutkowało systematycznym obniżaniem się rentowności tego działu gospodarki. Raty wszystkich kredytów bohater rozprawy regulował terminowo do 1931 r. Od tego roku pojawiły się zaległości i zaczęło wzrastać zadłużenie gospodarstwa, a jego wartość z tytułu niespłaconych rat i odsetek od pożyczek oraz kosztów egzekucyjnych spadła o 75 proc.

Piąty rozdział objął wydarzenia związane z aktywnością społeczno-polityczną i gospodarczą Błażeja Stolarskiego w dekadzie lat 30. XX w., która obfitowała w zaskakujące zwroty akcji. Po zjednoczeniu ruchu ludowego w marcu 1931 r. Błażej Stolarski wszedł w skład Rady Naczelnej SL. W sierpniu 1935 r. w gronie 19. działaczy opuścił szeregi tej partii. Zdecydowały o tym trzy powody: solidarność z kolegami, z którymi współtworzył wcześniej PSL „Wyzwolenie”, przyjacielskie kontakty z Juliuszem Poniatowskim, ówczesnym ministrem rolnictwa i reform rolnych oraz potrzeba zapanowania nad kryzysem ekonomicznym we własnym gospodarstwie i podreperowania budżetu domowego. Osiągnięcie tego celu mógł zagwarantować jedynie powrót do polityki i działalności społeczno-gospodarczej w wymiarze ogólnopaństwowym, a nie lokalnym.

Po nieudanej próbie reaktywacji PSL „Wyzwolenie” w 1937 r. gospodarz ze Sługocic wstąpił do Obozu Zjednoczenia Narodowego. Rok później został członkiem Prezydium jego Rady Naczelnej, a następnie z ramienia tego ugrupowania uzyskał mandat senatora i objął funkcję wicemarszałka Senatu V kadencji.

Po czasowym rozbracie z brzezińskim samorządem, Stolarski został ponownie radnym Sejmiku i członkiem Wydziału Powiatowego. Bardziej powikłane okazały się losy działalności społeczno-gospodarczej gospodarza ze Sługocic w trzeciej dekadzie XX w. Kiedy obóz rządowy dokonywał unifikacji organizacji rolniczych, on zakładał ZZR o marginalnym znaczeniu społecznym i organizował strajki rolne. Za udział w bojkocie targowisk miejskich został nawet aresztowany w 1933 r. na okres trzech tygodni. Gdy zabrakło Piłsudskiego, z którego działalnością identyfikował się przez wiele lat aktywności publicznej, Stolarski włączył się z zapałem do pracy w ramach CTOiKR, Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych oraz powstającej Łódzkiej Izby Rolniczej.

Pomimo trudnej sytuacji ekonomicznej gospodarstwa w Sługocicach, w drugiej połowie lat trzydziestych odżyły nadzieje jego właściciela na odgrywanie znaczącej roli na arenie ogólnopolskiej. Krok po kroku rozpoczął on mozolną wspinaczkę na polityczny i społeczno-gospodarczy szczyt. Bardzo szybko, bo już we wrześniu 1939 r., ten marsz przerwał wybuch II wojny światowej. Wicemarszałek Senatu V kadencji został aresztowany 10 września w rodzinnych Sługocicach i z lotniska polowego w Popielawach wywieziony samolotem w nieznanym kierunku¹⁵.

¹⁵ Syn Błażeja, Franciszek Stolarski, twierdził, że aresztowanie ojca nastąpiło na skutek denuncjacji miejscowych Niemców. Po zatrzymaniu został on przetransportowany na lotnisko w Popielawach, a w samolocie mieli go widzieć okoliczni mieszkańcy. F. Stolarski, *Ruch ludowy w powiecie brzezińskim w okresie okupacji hitlerowskiej*, „RDRL” 1960, nr 2, s. 349. Do dzisiaj krążą pogłoski, na które powoływało się część badaczy, że gospodarz ze Sługocic został stracony w więzieniu na terytorium Niemiec lub wyrzucony z samolotu lecącego nad niezabudowanymi terenami III Rzeszy. S. Giza, *Błażej...*, s. 323. Drugi syn, Wojciech Stolarski, któremu udało się przedostać do Anglii, wystąpił w 1942 r. o ustalenie losów ojca do Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie. Ten z kolei zwrócił się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie, podając wszelkie dane o wicemarszałku Senatu, z prośbą o wskazanie miejsca jego pobytu. Według otrzymanych przez MCK wiadomości z Niemieckiego Czerwonego Krzyża (7 stycznia 1943 r.), senator Stolarski został „aresztowany we wrześniu 1939 r. i przy próbie ucieczki zastrzelony”. A. Stolarska, *Błażej Stolarski (1880–1939) – postać zapomnianego chłopkiego działacza społeczno-oświatowego*, Pułtusk 2001, s. 106 (kopia pracy magisterskiej przygotowanej na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku – w zbiorach Zbigniewa Stolarskiego). Konsulat RP w Bonn otrzymał w czerwcu 1995 r. z Międzynarodowej Służby Poszukiwań (Der Internationale Suchdienst – ITS) w Bad Arolsen odpowiedź, że Błażej Stolarski prawdopodobnie zmarł w Berlinie. Wydruk informacji z elektronicznej bazy danych osób represjonowanych w latach II wojny światowej (tzw. bazy zgłoszeniowej – Zentrale Namenkartei) użytej przez ITS w Bad Arolsen (w zbiorach autora).

Niewątpliwie, pomimo pełnienia wielu eksponowanych funkcji, Błażej Stolarski nie należał do grona pierwszoplanowych aktorów sceny politycznej i społecznej II Rzeczypospolitej. Przyczyn tego stanu rzeczy było wiele. Brak wykształcenia, doświadczenia, politycznych i gospodarczych wzorców oraz fakt uczestniczenia dopiero w wyłanianiu elit niepodległej Polski nie dawały wystarczających podstaw do sięgania po wszystkie dostępne zaszczyty. Z drugiej strony długotrwały proces samokształcenia, aktywności i chłopski upór doprowadziły go do miejsc, niedostępnych dla wielu jemu podobnych gospodarzy. Stolarski przeszedł przy tym niebywały proces metamorfozy, z zaradnego i potrafiącego ledwie czytać i pisać rolnika stał się on w ciągu 40 lat pierwszoplanową postacią w swojej gminie, powiecie i województwie, z okresami ekspansji na forum ogólnokrajowym. Z racji swoich kontaktów w środowiskach naukowo-kulturalnych, wolnomyślicielskich oraz działalności publicystycznej i oświatowej awansował on również do grona chłopskich „inteligentów”.

W kontekście meandrów kariery publicznej gospodarza ze Sługocic można zauważyć pewną prawidłowość polegającą na przenikaniu się obu sfer aktywności: politycznej i społeczno-gospodarczej. W tych samych mniej więcej okresach Stolarski, jako polityk oraz działacz organizacji rolniczych i spółdzielczych, zdobywał renomę i stanowiska, ale również upadał i tracił wcześniejsze funkcje. Powodzenie i sukces w jednej dziedzinie natychmiast wywoływał awanse w drugiej. Aktywność w organizacjach rolniczych i spółdzielczych miała w przypadku gospodarza ze Sługocic także inny podtekst, szczególnie widoczny w okresie istnienia II Rzeczypospolitej. Było nim wychowanie obywatelskie chłopów, kształtowanie w nich postaw przywiązania do niepodległej ojczyzny przy jednoczesnym zobowiązaniu ich do wypełnienia obowiązków wobec państwa w postaci płacenia podatków i danin, oddawania rekrutów do wojska oraz uznaniu, że nawet reforma rolna powinna być przeprowadzona w granicach obowiązującego prawa.

Błażej Stolarski był przede wszystkim wybitnym działaczem społeczno-gospodarczym w ramach organizacji rolniczych i spółdzielczych oraz gospodarzem zasłużonym dla budowania zrębów nowoczesnego rolnictwa polskiego. Jednocześnie należy zaliczyć go do grona zdolnych samorządowców i uznać za polityka dalszych szeregów partyjnych i parlamentarnych, którego osiągnięcia w innych dziedzinach życia społecznego oraz wewnętrzne rozgrywki partyjne wypchnęły na krótko do pierwszego szeregu establishmentu II Rzeczypospolitej.